

Intervenció de Gemma Rigau

Els tractats gramaticals d'una llengua poden ser descriptius, eminentment prescriptius o bé descriptius i prescriptius alhora. Un bon exemple de tractat gramatical descriptiu del català són els tres volums de la *Gramàtica del català contemporani* de 2002, obra de diferents autors dirigida per un equip coordinat per Joan Solà. Com a exemple de tractat eminentment prescriptiu per al català, podem posar la monografia *Ortografia catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (2017), o bé per al francès els decrets del Ministeri d'Educació —*Arrêtés ministériels*— sobre les toleràncies gramaticals o ortogràfiques.

Avui dia es considera que una gramàtica prescriptiva, en la mesura en què es pugui, s'ha de basar en la descripció, no tant en el sentit de les gramàtiques pedagògiques tradicionals, que aporten la descripció mínima per poder enunciar les normes, sinó en el sentit que les indicacions normatives s'han de raonar, s'han de fonamentar. I això és el que l'Institut d'Estudis Catalans ha procurat de fer en les 1.439 pàgines de la *Gramàtica de la llengua catalana* del 2016.

La descripció gramatical, ja ho sabem, no és neutra. Depèn de l'enfocament teòric que hi donin els gramàtics, enfocament teòric que pot ser més o menys explícit però que sempre hi és. A més, les teories amb el temps canvien, apareixen noves maneres d'enfocar l'anàlisi gramatical, d'argumentar, d'observar les relacions sintàctiques i semàntiques entre els elements de la frase, apareix terminologia nova... Ja ho deia, amb un punt d'exageració, Erasme de Rotterdam el 1508 a *Elogi de la follia*: «Hi ha tantes gramàtiques com gramàtics (i àdhuc més)».

Cada lingüista té un model, més simple o més complex, del que és una llengua. Sense aquest model no podríem ni tan sols servir-nos de les dades, ja que les dades sobre les quals treballi el lingüista seran unes o altres segons la «imatge» que presideixi la seva recerca. No existeixen les dades separadament del model. El fet

és que allò que un lingüista considera una dada pot ser que no sigui valorat com a tal per un altre.

L'important és sobretot que els tractats gramaticals siguin coherents, cosa que no sempre es dona en les gramàtiques escolars, que acaben sent una amalgama de diferents corrents lingüístics, tal com denunciïen per al francès gramàtics com Christian Cherdon i Benoit Wautelet a l'«avant-propos» de *Grammaire française* de Monique Breckx (2012).

Acceptem, doncs, que la descripció en els tractats gramaticals no és neutra, però la prescripció tampoc no ho és, de neutra. Les normes gramaticals sorgeixen de l'observació del bon ús (dels bons escriptors, dels mitjans de comunicació, etc.). Però sol haver-hi un ens, un organisme, que selecciona els usos observats, els usos que seran considerats bons usos. Aquests ens no creen les normes, no se les inventen, però sí que trien i prioritzen els usos.

En llengües com el català, l'espanyol o el basc, la prescripció gramatical i ortogràfica depèn d'una autoritat normativa, d'una acadèmia: l'Institut d'Estudis Catalans per al català, la Real Academia Española per a l'espanyol o l'Euskaltzaindia per al basc. Es tracta, en aquests casos, d'institucions creades pel poder polític. En el cas del francès, més que no pas l'Académie Française, qui marca la pauta és «Le Grevisse»: les edicions periòdiques de *Le Bon Usage* de Maurice Grevisse i André Goosse (1936-2016). Però el poder polític també hi intervé, en la normativa francesa. Hi participa —i ben directament— en forma de decret ministerial, perquè no hi hagi conflicte a l'hora de jutjar la correcció de la llengua en els concursos del Ministeri d'Educació o en els exàmens escolars i dels liceus i universitats. Moltes d'aquestes normes són ortogràfiques, però n'hi ha també de morfològiques i de sintàctiques.

En realitat, actualitzar la normativa és una necessitat en totes les llengües del nostre entorn. Les llengües canvien amb l'ús i el pas del temps. Això fa que en certs aspectes lingüístics es produeixin alternances o que hi hagi diferències entre parlar més innovadors i parlar més conservadors, i que hi hagi diversos registres. En el cas del català, a la primera part del segle xx el gramàtic Pompeu Fabra, des de l'IEC, va establir els pilars fonamentals de la codificació de la llengua catalana, que va ser en general ben acceptada: unes *Normes ortogràfiques* (1913/1932), una *Gramàtica catalana* (1918) i un *Diccionari general de la llengua catalana* (1932). Però el 1936 va esclatar la Guerra Civil espanyola, que va anar seguida de quaranta anys de dictadura franquista que no deixava que el català aixequés el cap. Això vol dir que els escriptors, els filòlegs, els intel·lectuals... van entendre que no era moment d'actualitzacions ni canvis normatius (excepte en el camp del lèxic).

Aquests darrers anys l'Institut d'Estudis Catalans ha publicat la *Gramàtica de la llengua catalana*, una monografia sobre ortografia i ara prepara un nou diccionari més complet que el que ja va confeccionar fa uns anys i que es pot consultar en línia. Per tant, s'ha actualitzat la normativa del català, però actualitzar la nor-

mativa no és necessàriament fer-la més simple, més fàcil. A vegades sí que se simplifica, però en determinats punts pot ser que sigui més minuciosa, més flexible.

Però, què és una norma flexible? Una norma que té en compte la variació dialectal i la funcional. La *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) es presenta com una obra en què la prescripció es basa en la descripció gramatical. Dit d'altra manera, la descripció és la plataforma de llançament que permet enunciar la norma. I és una norma que en alguns punts no és rígida. Això permet detallar i matisar, permet anar més enllà de la disjuntiva correcte o incorrecte. Ara bé, que la norma sigui flexible no vol dir que no orienti l'usuari. L'orienta perquè situa el fenomen en uns determinats parlars o registres (molt formal, formal, informal o col·loquial). Per tant, a vegades la bondat d'una construcció dependrà del registre o del parlar en què la situem.

La variació dialectal és notable en català, també en la sintaxi, i cal fer-hi atenció. Per això, la *Gramàtica de la llengua catalana* té en compte les cinc grans àrees dialectals de la llengua: el català central, el català septentrional i el baleàric, dins l'àrea de les varietats orientals, i el català nord-occidental i el valencià, dins l'àrea occidental. Així mateix, quan és pertinent fa referència a parlars més específics. La *Gramàtica* descriu el que és comú a tots els parlants i el que és propi dels diferents parlars, fent especial atenció a les variants de prestigi dins de cada territori. D'aquesta manera ens fa conscients de la diversitat dins la llengua. Tot seguit en veurem alguns exemples.

El català, per expressar el pronom de datiu de tercera persona del singular quan va combinat amb altres pronoms febles, presenta dues formes o variants: la forma *li* i la forma *hi* (p. 211). En la llengua antiga, l'ordre era el següent: el pronom d'acusatiu de tercera persona precedia el pronom de datiu *li* (*la li dono*). Actualment, el valencià i altres parlars occidentals conserven aquestes dues formes però n'han alterat l'ordre (*li la dono*), mentre que en la major part de l'àmbit lingüístic es manté l'ordre antic en la combinació d'aquests pronoms però en lloc de la forma *li* s'usa la forma *hi* (*la hi dono*).

A (1) s'exemplifica la combinació del pronom de datiu i el pronom partitiu *en* (de complement directe) per als parlars amb la variant de datiu *li*, mentre que a (2) s'exemplifica aquesta mateixa combinació per als parlars amb la variant *hi*.

- (1) a. Li'n donaré (*li* = a la neboda, *en* = llibres)
  - b. Li n'he donat
  - c. Dona-li'n

- (2) a. N'hi donaré
  - b. N'hi he donat
  - c. Dona-n'hi

Ara bé, els parlants que opten espontàniament per la variant *hi* també usen la combinació *li'n* en determinades expressions lexicalitzades, com ara *Tant se li'n dona* o *Se li'n va el negoci a l'aigua*.

Com tracta la *Gramàtica de la llengua catalana* aquesta combinació pronominal? La *Gramàtica* considera que totes dues combinacions, *li'n* i *n'hi*, són acceptables en els parlars respectius, però que en els registres formals és més habitual l'ús de les combinacions amb *li* (p. 212).

Hi ha altres casos de variació sintàctica que la gramàtica incorpora sense que es marqui cap preferència, perquè estan avalats per l'ús culte, les opcions dels bons escriptors i la llengua antiga. En tenim una mostra en l'ús de la partícula *com a* en les comparatives hiperbòliques del tipus *Els veïns es barallen com a llops*, que es manté amb plena vitalitat en valencià, baleàric i nord-occidental, mentre que en la resta de parlars la frase és *Els veïns es barallen com llops*, amb la partícula *com*. Aquí no es considera que hi hagi una solució que sigui preferible. Totes dues són acceptables (p. 1093-1094).

No obstant el que acabem de dir, l'atenció a la variació, que sol ser ben vista perquè enriqueix la descripció gramatical, pot resultar «incòmoda» a l'hora d'establir la norma i, fins i tot, hi ha qui la considera perjudicial. Alguns professionals de la llengua catalana veuen la variació sintàctica com un defecte, d'altres, en canvi, com una virtut. Que la norma permeti més d'una opció, que a vegades en marqui una de preferent i altres vegades les tracti en pla d'igualtat, suposa una complicació. Certament, és més fàcil etiquetar les formes i construccions com a correctes o incorrectes, bones o dolentes. No estem gaire acostumats que les indicacions normatives puguin ser flexibles, però, ben mirat, aquesta manera de presentar la norma no és pas allunyada de la manera com es formula per al francès en els decrets ministerials, en què s'indica quan les construccions i les formes ortogràfiques són bones, dolentes o tolerables. Podem veure als apartats (3) i (4) uns exemples d'aquestes toleràncies gramaticals, extretes de l'annex de l'«Arrêté René Haby», publicat al *Journal Officiel* (9 febrer 1977).¹ A (3) reproduïm la informació sobre l'ús de l'adverbi de negació *ne* expletiu i a (4), uns usos del quantificador indefinit *chacun*.

(3) L'ADVERBE *NE* DIT EXPLETIF

Je crains qu'il **ne** pleuve

Je crains qu'il pleuve

L'année a été meilleure qu'on **ne** l'espérait

L'année a été meilleure qu'on l'espérait

1. Es pot consultar el decret a <https://fr.slideshare.net/xtof72/arrete-rene-haby-1976>. També apareix com a annex de Breckx (2012). El contingut de (3) correspon a l'apartat VIII.29 de l'annex del decret i el de (4) a l'apartat VI. Agraeixo a Roser Gauchola (Universitat Autònoma de Barcelona) haver-me proporcionat la informació sobre aquests decrets.

S'hi donen quatre exemples acompanyats de la indicació següent: «L'usage n'impose pas l'emploi de *ne* dit explétif». S'accepta, doncs, que en francès la negació expletiva és vigent però que no és obligatòria.

A (4) els dos exemples amb el quantificador *chacun* i un pronom possessiu porten el comentari següent: «Lorsque *chacun*, reprenent un nom (ou un pronom de la troisième personne) au pluriel, est suivi d'un possessif, l'usage admet que selon l'intention, le possessif renvoi à *chacun* ou au mot repris par *chacun*. On admettra l'un et l'autre tour dans tous les cas».

(4) LES INDÉFINIS. *Chacun*

Remets ces livres chacun à **sa** place

Remets ces livres chacun à **leur** place

Tornem al català. Ja hem dit que a la *Gramàtica de la llengua catalana* es presenta la norma a mesura que es descabdella la descripció de les formes i construccions lingüístiques. Ara bé, hem d'acceptar que això no és pas sempre de bon fer, hem d'acceptar que la relació entre descripció i prescripció és una relació tensa. Hi ha professionals de la llengua que voldrien que la distància entre gramàtica descriptiva i gramàtica normativa fos més curta, en canvi, n'hi ha uns altres que reclamen que la norma no s'acosti tant a la llengua real. La tensió, doncs, és ineludible. El lingüista Antoni M. Badia i Margarit ho explica molt bé al final d'un article del 1977 titulat *Gramàtica normativa enfront de gramàtica descriptiva en el català modern*. Escriu Badia i Margarit (p. 38 i seg.):

Després de Saussure [...] la comesa de presentar i descriure una llengua ja és una tasca científica [...]. És fàcil de comprendre que la tensió entre gramàtica normativa i gramàtica descriptiva existeixi, àdhuc que sovint esdevingui violenta. De fet no és rar constatar que, fins i tot les situacions menys conflictives, no deixen de manifestar-la: la prescripció defineix, és a dir, limita (i per això atura), la descripció flueix, és a dir, resta oberta (i per això va fent); la prescripció no deixa de tenir quelcom d'abstracció o ideal, la descripció retrata allò que és, i només allò que és; la prescripció estableix una separació entre correcció i incorrecció, la descripció l'estableix entre allò que val per a la comunicació d'una comunitat parlant i allò que li és foraster.

I encara hi afegeix:

La prescripció només pot acostar-se a la descripció a base de salts, corresponents a unes modificacions periòdiques, amb les quals hom tendeix a adequar les normes a la situació de la llengua de cada moment. (Badia i Margarit, 1977, p. 48)

A manera de conclusió, podem dir que la relació entre la gramàtica descriptiva i la gramàtica prescriptiva és una relació tensa perquè, de fet, són gramàtiques que pertanyen a dos àmbits diferents. La descripció gramatical d'una llengua és una tasca científica sotmesa a la contrastació. La tasca prescriptiva és més difícil de contrastar. Es mou en el camp de les valoracions i és fruit del consens dels membres d'una institució o de qui determina uns models reconeguts (escriptors, mitjans de comunicació, Administració, etc.). També hi pesa, és clar, la tradició i la història de la llengua. Però, hem de reconèixer que les normes es consoliden només si són socialment acceptades. La darrera paraula, per tant, la tenen sempre els usuaris.

GEMMA RIGAU
Universitat Autònoma de Barcelona
i Institut d'Estudis Catalans

BIBLIOGRAFIA

- BADIA i MARGARIT, Antoni M. (1977), «Gramàtica normativa enfront de gramàtica descriptiva en català modern». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 1, p. 37-54.
- BRECKX, Monique (2012). *Grammaire française*. 4a ed. Brussel·les: De Boeck.
- FABRA, Pompeu (1933 [1918]). *Gramàtica catalana*. 7a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Catalònia.
- GREVISSE, Maurice, GOOSSE, André (1936-2016). *Le Bon Usage*. 16a ed. Brussel·les: De Boeck-Duculot.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1913/1932). *Normes ortogràfiques*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2016). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2017). *Ortografia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SOLÀ, Joan; LLORET, M. ROSA; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (ed.) (2002). *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries. 3 v.